

24. Сылка Н. Когда проблемы обострились / Н. Сылка // Кочегарка [орган Горловского городского комитета КПУ и горсовета депутатов трудящихся]. – 1990. – 23 мая.
25. Баранов С. ЧП: Статистика, факты, комментарии / С. Баранов // Советский шахтер. – 1990. – № 1. – С. 18.
26. Там само.
27. Шевченко Н. Н. Условия жизни и труда шахтеров в первой половине 1980-х гг.
28. Держархів Донецької області (далі – ДАДО). – Ф. р. 920. – Оп. 2. – Од. зб. 4241. – 408 арк.
29. Богуславский С. Забастовки могло и не быть / С. Богуславский // Диалог. – 1990. – №1. – С. 68.
30. ЦДАВО України. – Ф. р-2. – Оп. 15. – Од. зб. 1856. – 339 арк.
31. ДАДО. – Ф. р. 920. – Оп. 2. – Од. зб. 4241. – 408 арк.
32. Хоба Ю. Чумазый – значит, наш, шахтер / Ю. Хоба // Жизнь, 1991. – 15 ноября.
33. ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 22. – Од. зб. 1233. – 69 арк.
34. ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 22. – Од. зб. 1233. – 69 арк.
35. Пеунов В. За межею терпіння.
36. Писарева И. А. Точка напряженности в шахтерском коллективе / И. А. Писарева, А. В. Чучалов // Рабочий класс и современный мир. – 1990. – № 4. – С. 139 – 141.
37. Кто проявит милосердие? // Советский шахтер. – 1990. – № 8. – С. 16.
38. Коннов Л. М. Возмещение ущерба за утрату здоровья / Л. М. Коннов // Советский шахтер. – 1988. – № 7. – С. 29.
39. ДАДО. – Ф. р. 2794. – Оп. 5. – Од. зб. 58. – 177 арк.
40. ДАДО. – Ф. п. 566. – Оп. 58. – Од. зб. 3. – 89 арк.
41. Если пришла беда // Советский шахтер. – 1989. – № 12. – С. 4.
42. ДАДО. – Ф. п. 79. – Оп. 50. – Од. зб. 2. – 166 арк.
43. Кржишталович В. Июльская гроза / В. Кржишталович, В. Шоряков // Аврора. – 1990. – № 9. – С. 8 – 41.
44. Енгельс Ф. Становище робітничого класу в Англії.
45. Кржишталович В. Июльская гроза.
46. Комаров В. А кому-то ни жарко, ни холодно.
47. Читаладзе Г. А. Социологические исследования в объединении Свердловантрацит / Г. А. Читаладзе, Л. И. Ступницкая. // Уголь Украины. – 1988. – № 5. – С. 17 – 18.
48. ДАДО. – Ф. п. 113. – Оп. 49. – Од. зб. 27. – 194 арк.
49. ДАДО. – Ф. р. 6777. – Оп. 1. – Од. зб. 24. – 5 арк.
50. ДАДО. – Ф. р. 6777. – Оп. 1. – Од. зб. 24. – 5 арк.
51. ДАДО. – Ф. п. 326. – Оп. 136. – Од. зб. 182. – 182 арк.
52. ДАДО. – Ф. р. 920. – Оп. 2. – Од. зб. 4244. – 230 арк.
53. ДАДО. – Ф. п. 326. – Оп. 136. – Од. зб. 254-а. – 181 арк.
54. ДАДО. – Ф. п. 4191. – Оп. 21. – Од. зб. 6. – 92 арк.
55. ДАДО. – Ф. р. 920. – Оп. 2. – Од. зб. 4244. – 230 арк.
56. ДАДО. – Ф. р. 6777. – Оп. 1. – Од. зб. 226. – 58 арк.
57. ДАДО. – Ф. р. 6777. – Оп. 1. – Од. зб. 226. – 58 арк.
58. Крылов М. “Нет былого шахтерского братства. Даже внутри Украины!” // Сбойка [угольная газета Украины]. – 2009. – № 5. – Июль. – С. 17

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Агапов Володимир Леонідович – доктор історичних наук, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького інституту Української академії залізничного транспорту.

Наукові інтереси: історія вугільної галузі та шахтарського руху України.

УДК 282 (477) «19»

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ РИМО-КАТОЛИЦЬКИХ ГРОМАД КРИМУ В ХІХ СТОЛІТТІ

Ольга БАКОВЕЦЬКА (Миколаїв)

У статті висвітлено історію появи й розвитку католицьких громад Криму ХІХ століття. Розглянуто внесок окремих осіб римо-католицького віросповідання в розвиток католицької церкви півострова. Проаналізовані статистичні дані, що розкривають динаміку поширення католицизму в цьому регіоні.

Ключові слова: Крим, колонізація, колоністи, костьол, єпископ, ксьондз, віряни.

В статті освіщено історію виникнення і розвитку католицьких общин Криму в ХІХ веку. Рассмотрен вклад католиков, которые проживали на полуострове, в развитие католической церкви региона. Проанализированы статистические данные, которые раскрывают динамику распространения католицизма в Крыму.

Ключевые слова: Крым, колонизация, колонисты, костел, епископ, ксендз, верующие.

The article highlights the history of the origins and development of the Catholic community of the Crimea in the XIX century. The contribution of Catholics who lived on the peninsula, to the development of the Catholic Church in the region. Analyzed statistics that reveal the dynamics of the spread of Catholicism in the Crimea.

Keywords: Crimea, colonization, colonists, church, bishop, priest, faithful.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства питання, пов'язані з історією церкви, набули особливого звучання. Історія римо-католицької церкви південного регіону України, а також півострів Крим, до сьогодні дня залишається малодослідженою. Саме тому обрана тема і є актуальною.

У вітчизняній історичній літературі, на жаль, інформація про період появи й становлення римо-католицьких громад у Криму є доволі обмеженою. З цієї теми не існує окремого монографічного дослідження. Лише деякі публікації частково торкаються означеної проблеми. Так, у статті Л.В. Спесивцевої висвітлено історію Севастопольського костюлу в XIX – XX століттях [1]. Частково матеріал з історії храмів Криму подано на офіційних сайтах Одесько-Сімферопольської дієцезії [2], приходу святого Климента Римського в Севастополі [3]. Але поданий у них матеріал через брак архівних джерел в українських архівах досить обмежений. Окремі незначні згадки про католиків Криму XIX століття також знаходимо в працях зарубіжних істориків Марека Інглота [4], Ольги Ліценбергер [5], Андрія Тихонова [6].

Метою цієї статті є висвітлення проблеми становлення й розвитку римо-католицьких громад Криму в XIX столітті. Для розв'язання поставленої мети звертаємося до архівних матеріалів.

Історія розвитку римо-католицьких громад у XIX столітті на території Криму пов'язана з колонізаційною політикою Російської імперії. Перші ж католики на півострові з'явилися набагато раніше зазначеного часу. Спочатку це були лише поодинокі виняткові випадки. Прикладом може бути візит до Криму близько 97 року папи римського Климента. Згодом, після появи в другій половині XIII століття на території Криму першої генуезької колонії Кафи (або Феодосії), на півострів починають приїжджати в значній кількості католицькі місіонери, які в основному були представлені членами Францисканського ордену. У XV столітті у зв'язку з появою на політичній карті Кримського ханства, яке наприкінці століття перейшло у васальну залежність від Османської імперії, кількість католицьких громад на півострові значно зменшуються. Залишки католицьких громад Криму були сконцентровані в населених пунктах поблизу ханської столиці Бахчисарая. Деякий час у місті навіть діяла єзуїтська місія, а також побудовано костюл. Однак у першій половині XVII століття місію ліквідували. Лише в XIX столітті, коли Крим колонізувала Російська імперія, кількість католиків на півострові починає зростати. Поява вірян римо-католицької церкви на півострові мала декілька джерел. Одним з джерел можна вважати російську армію – військові, які брали участь у Кримських війнах і колонізації краю. Певна їхня частина сповідували католицизм. Друге джерело – колоністи-іноземці, яких Російська імперія зацікавлювала різноманітними пільгами до переїзду на півострів. Третім джерелом була висилка учасників польських повстань 1830 – 1831 і 1863 – 1864 років у віддалені регіони, у тому числі й до Криму.

Протягом XIX століття кількість вірян римо-католицької церкви постійно коливалася. Згідно із статистичними звітами на території півострова 1857 року було зареєстровано 2878 католиків. З них у Севастополі проживало 300 осіб, у Сімферополі – 336, у Ялті й навколо неї – 96, у Керчі – 776, у Феодосії – 370 і Феодосійському повіті – 1000 осіб. В основному це були поляки, німці, французи [7, арк. 28 – 48]. 1868 року ситуація з кількістю римо-католиків у Криму дещо змінюється. У Сімферополі зареєстровано 445 осіб, у Сімферопольському повіті – 2346, у Керчі – 403, у Феодосії – 230 осіб. Загальна кількість католиків на означеній території без Севастополя і Ялти становила 3 424 особи [8, арк. 21]. 1880 року в Севастополі проживало 379 осіб, у Сімферополі – 595, в однойменному уїзді – 447, у Ялті та повіті – 138, у Керчі й навколишній території – 5000, Феодосії і Феодосійському повіті – 364, у колонії Розенталь – 3269 (у різні часи належали до Феодосійського, Сімферопольського повітів), у Євпаторії та повіті – 23, у Перекопі – 44, у Перекопському повіті – 816 осіб. На зазначений час загальна кількість вірян кримського півострова становила 11075 осіб. [9, арк. 3, 37] 1890 року в Севастополі проживало 408 осіб, у Сімферополі і в однойменному повіті – 4125, у Керчі й навколишній території – 3440, Феодосії та Феодосійському повіті – 624, у колонії Розенталь – 1740, у Євпаторії та повіті – 50, у Перекопі та Перекопському повіті – 2392 особи. Разом 12779 осіб [10, арк. 142, 153 – 154]. Наведені статистичні дані доводять, що римо-католицька громада півострова постійно зростала й активно розвивалася. Лише за тридцять років кількість прихожан римо-католицької церкви в Криму зросли більше, ніж у чотири рази.

Про розвиток римо-католицької громади Криму свідчать не тільки дані статистичних звітів. Католики цього регіону брали безпосередню участь у розбудові римо-католицьких храмів, навчальних закладів, та в їхньому ремонті.

1829 року віряни, що проживали в Керчі, через місцеве начальство звернулись до імператора з проханням дозволити їм побудувати, відповідно до раніше затвердженого плану, церкву. Після отримання дозволу громада звернулась до колишнього начальника Керченської митниці та одного з перших археологів-дослідників Боспорського царства Поля Дюбрюкса (Павла Дебрюкса) [11], Сардинського віце-консула Антона Гарібальді (рідного дядька Джузеппе Гарібальді) [12] та купця Луки Кулисича [13] з проханням стати донаторами майбутнього костюлу, тобто особами, що профінансують будівництво храму, отримавши після цього певні майнові права. Після їхньої згоди римо-католики міста обрали названих осіб також синдиками. 1831 року їм надано право розпочати збір добровільних пожертвувань на будівництво й утримання храму. Зібраних грошей вистачило на закладку фундаменту й виведення цоколю. Донатори при підтримці місцевого начальства звернулися із проханням про пожертвування до російського й австрійського імператорів, сардинського короля, графа Воронцова та його дружини Єлизавети Ксаверіївни, графині Софії Артуровій та інших. Це дало змогу продовжити будівництво костюлу і вже 13 травня 1841 року церкву освячено. Зведення храму виявилось дуже складною і затратною справою. Для прискорення будівництва синдики частину матеріалів брали в борг у місцевих купців. У результаті борг церкви різним приватним особам на момент її відкриття склав 960 тисяч 43 рублі. Також 1844 року, після ревізорської перевірки виявлено, що синдики не за формою вели книги приходу та розходу грошей – книга була не встановленого зразку й велася то італійською, то французькою мовами, “але не через злий умисл, а через не знання”. Після цього синдики звернулися до громади скласти з них повноваження та обрати на їх місце нових, провести спільну перевірку їхньої діяльності й надіслати інструкції для ведення правильного діловодства. Однак, через чотири роки після цього знов у документах з’являється інформація, згідно з якою громада вкотре звертається з проханням до відповідних структур, які висували звинувачення у невідповідності звітів встановленим формам діловодства, надіслати їм шнурові книги встановленого зразка для ведення правильної звітності добровільних пожертвувань вірян [14, арк. 10 – 11 об., 14]. Донатори й прихожани римо-католицької церкви в Керчі виявили неабияку наполегливість у будівництві костюлу, а також чистоту намірів і порядність у веденні справ. Ці якості притаманні й наступним синдикам церкви.

Керченська римо-католицька церква, відповідно до матеріалів ревізії за 1850 рік, побудована з пиляного каменю, укрита черепицею, усередині поштукатурена вапном, ззовні тільки побілена. Завдовжки костюл мав 11,5 сажнів (24,5 метра), завширшки – 5,5 (11,7 метра), висотою – 6 (12,8 метра), а разом з кривлею – 7 сажнів (14,9 метра). Зі сторони фасаду розміщено чотири кам’яні колони, з боків вісім великих вікон і шість малих, напівкруглих. Усередині були 3 овівтаря, оздоблені білим мармуром, один дерев’яний хор на шести кам’яних колонах, орган й один конфесіонал (від лат. *confessio* – сповідувати, приміщення для сповіді). Підлога в храмі вкрита мальтійським каменем, а в різницях дерев’яна. 1847 року до церкви добудовано ще одну різницю. Площа церковного двору становила 52 кв. сажні (110,9 кв. метра). Будинок для священика споруджено 1842 року. При костюлі на момент проведення ревізії були відсутні каплиця, приходське училище й фондуш. Водночас з’ясувалося, що будівля храму потребує ремонту, особливо це стосувалося дерев’яного зводу, що утримував покрівлю [15, арк. 1 – 4].

У січні 1852 року візитатор римо-католицької церкви Південного Краю Георгій Разутович після неодноразових звернень римо-католиків Керчі надсилає листа до Херсонського єпископа Фердинанда Кана з проханням розглянути кошторис витрат на ремонт костюлу в Керчі. У документі також містилося ще одне прохання – виклопотати від уряду потрібні для ремонту гроші. У кошторисі, що додавався до листа, ішлося про переробку покрівлі – черепицю мали замінити залізом, а також необхідно було зробити перетирання й штукатурку зводу, який постійно затікав від дощів і в будь-яку мить міг обвалитися. Фінансування від уряду не було отримано. Але римо-католицька церква міста Керчі одержала дозвіл від уряду на прийняття третьої частини будівлі, яку заповів місцевий дворянин Скугара [16, арк. 1 – 13]. Заповідану нерухомість продали й за виручені кошти в церкві провели частковий ремонт. Цим питанням займалися синдики церкви – купець першої гільдії Іван Семенович Томазіні і титулярний

радник Ігнатій Романович Отмар-Штейн. Коли 1853 року до міста прибув новий настоятель К. Лавринович і за відповідними правилами приймав справи у названих синдиків, він зазначав, що церковне майно й каса були в відмінному стані [16, арк. 41]. Також варто підкреслити, що Іван Томазіні та Ігнатій Отмар-Штейн були не лише високопорядними людьми. Попередній настоятель церкви, Лаврентій Подольщиць, у своїх звітах за 1853 рік писав: “Церква й священник перебувають у жалюгідному стані. І те, що будівля перебуває у відносному порядку, це заслуга синдиків, котрі якимось чином контролюють цей процес” [16, арк. 66 – 68]. Тобто, не зважаючи на певні фінансові труднощі, синдики знаходили можливість підтримувати костюл на відповідному рівні.

Наскільки важкою була їхня місія, стає зрозумілим з характеристики римо-католицької громади міста. Станом на 1850 рік у Керчі зареєстровано 221 чоловіка і 95 жінок римо-католицького сповідання. Більшість з них належали до військових чинів, а також були іноземцями, які перебували в місті лише тимчасово [15, арк. 1 – 4]. Зрозуміло, що відсутність вірян, які постійно проживають, значно ускладнювало питання із фінансуванням костюлу – добровісний пожертвування були не регулярними й доволі обмеженими за цілком об’єктивних причин.

Проблема виникала навіть з утриманням настоятеля церкви, який не отримував платні з казни. У тому ж таки 1850 році його заробітна плата з пожертвувань становила 50 – 70 рублів на рік. До неї додавалося щорічно 150 рублів карантинних, які відпускалися за виконання духовних треб по карантину, та 28 рублів 57 копійок виділялося з Єнікальського госпіталю. Загальна сума становила близько 250 рублів на рік. Однак карантинні гроші виплачувалися не постійно, і виплати залежали від волі вищого начальства [15, арк. 4]. В 1853 року ситуація з фінансуванням настоятеля стає ще більш проблематичною. З’ясовується, що ксьондз місцевої церкви духовні треби військовим чином виконує абсолютно безоплатно, і таким чином він мусить жити за суму добровісних пожертвувань, які за рік складають не більше 70 рублів (середня заробітна плата в цей час становила 276 рублів на рік). Через скруту настоятель церкви Лаврентій Подольщиць у березні 1853 року звертається до окружного генерала 8-го округу внутрішньої стражі з проханням знімати гроші за виконання духовних треб для нижчих чинів. Подібне прохання є і в листі синдиків, у якому вони наголошують, що в інших церквах плата за виконання духовних треб складає 200 рублів сріблом за рік. Відповідь була негативною. Військовий чин аргументував це тим, що в його підрозділі не так багато католиків, лише дев’ята частина від загальної кількості військових. На підставі цього він пропонував звернутися до інших відомств, наприклад, морського, де за його інформацією служило набагато більше вірян римо-католицької церкви [16, арк. 56 – 67, 66 – 68].

Однак поступово ситуація змінювалася. Кількість прихожан зростала. 1890 року в місті налічувалося 3 440 вірян римо-католицької церкви. Неабиякими стараннями настоятелів церкви, зокрема Іоанна Аразова, синдиків і римо-католицької громади міста 1883 року в Керчі побудували новий кам’яний храм, який охрестили на ім’я Успіня Пресвятої Діви Марії. Значну фінансову допомогу при будівництві церкви громада одержала від європейських держав і турецького султана Абдул-Хаміда II [10, арк. 153 – 154].

Католики інших міст Криму також займали достатньо активну позицію в розвитку своєї конфесії у межах півострова. Одним з прикладів може бути діяльність католицької громади Перекопа, абсолютною заслугою якої є поява в місті костюлу. Серед городян у цій справі відзначився, насамперед, Ксаверій (Савелій) Амвросьєвич Офрейн. Саме Офрейн став не просто людиною, що ініціювала будівництво храму, він фактично його побудував. Ксаверій Офрейн народився в родині відставного штаб-офіцера, колежського асесора, депутата від дворянства Сімферопольського повіту, поміщика Амвросія Івановича Офрейна, який походив з австрійських дворян. Мати Ксаверія Амвросьєвича була французенкою і, за спогадами сучасників, відзначалася освіченістю, розумом і вихованням. Відомо, що родина Ксаверія мала особисте знайомство з О.С.Пушкіним під час його перебування в Криму [17, с. 81]. У такому середовищі формувалася особистість майбутнього фундатора католицької церкви Перекопа. Надвірний радник Ксаверій Офрейн у березні 1850 року звернувся до митрополита Ігнатія Головінського з проханням дозволити йому за власний кошт на його землі побудувати молитовний будинок або церкву. Робилося це для більшої зручності місцевих католиків і священника, який приїжджав з – Сімферополя для відправлення служб і постійно стикався з

проблемою – відсутністю приміщення для проведення богослужінь. У звітах за 1857 – 1858 року настоятель Сімферопольської римо-католицької церкви повідомляє, що в 1854 році молитовний будинок добудовано й на початку 1855 року його освячено. А 1857 року побудовано й костюол [18, арк. 7 – 11]. Згідно з документами, за 1911 рік стає зрозумілим, що Офрейн побудував костюол, але певний час у зв'язку з відсутністю дозволів будівля визнавалася молитовним будинком. Після смерті Офрейна, якого поховали на території костюола, храм з добудованими до нього приміщеннями передано за заповітом у повну власність римо-католицької церкви [14, арк. 51]. 1892 року на кошти вдови колезького асесора, поміщиці Софії Богданівни Фальц-Фейн та Олександра і Софії Вассаль костюол і будинки для ксьондза та інших служителів церкви відновлено [19, арк. 31 – 32].

Необхідно зазначити, що римо-католицькі громади Криму входили до Таврійського деканату, який згодом перейменовано в Сімферопольський, частина ж громад переведена до Бердянського деканату. 1878 року до Сімферопольського деканату входили Сімферопольський, Розентальський, Євпаторійський приходи, а також Карасубазарський вірмено-католицький. Керченський та Феодосійський вірмено-католицький приходи закріпили за Бердянським деканатом. У зв'язку із значним збільшенням кількості вірян на півострові 1880 року, на прохання віруючих, створено новий приход – Перекопський [20, с. 17].

Таким чином, римо-католицькі громади Криму ХІХ століття переживали складний етап становлення й розвитку. Російська імперія, зацікавлена в колонізації краю, змушена була йти на поступки переселенцям, що сповідували римо-католицьку віру. У той час, коли більша частина римо-католиків, які проживали на території Правобережної України, відчували на собі репресивний тиск з боку влади, викликаний подіями 30 – 60-х років ХІХ століття, південний регіон, зокрема півострів Крим, знаходився у відносно сприятливих умовах. Завдяки цьому римо-католицька церква Криму досягла значних успіхів, що проявлялось передусім в динамічному розвитку католицької громади півострова.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Спесивцева Л.В. Римско-католический костел в Севастополе / Л.В. Спесивцева // Культура народов Причерноморья. – 2003. – №46. – С. 115 – 118.
2. Феодосія. Парафія усіх святих. Одесько-Сімферопольська Дієцезія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://feodosiya.ofm.org.ua/history/>
3. Римско-католический приход священномученика Климента Римского в Севастополе [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.clemens.org.ua/ist_3_it.html
4. Инглот М. Общество Иисуса в Российской Империи (1772-1820) и его роль в повсеместном восстановлении Ордена во всем мире / М. Инглот. – М., 2004. – 630 с.
5. Лиценбергер О.А. Римско-католическая Церковь В России: история и правовое положение / Саратов, 2001. – 382с.
6. Тихонов А. Католики, мусульмане и иудеи Российской империи в последней четверти ХУІІІ – начале ХХ в. / А.К. Тихонов. – СПб.: Издательство С.-Петербургского университета, 2008. – 365с.
7. ДАСО (Державний архів Саратовської області, м.Саратов, Росія). – Ф.365. – Оп.1. – Од. зб. 58. – 124 арк.
8. ДАСО. – Ф.365. – Оп.1. – Од.зб.286. – 93 арк.
9. ДАСО. – Ф.365. – Оп.1. – Од.зб.509. – 109 арк.
10. ДАСО. – Ф.365. – Оп.1. – Од.зб.730. – 220 арк.
11. Е.В.Власова Поль Дюбрюкс //Жебелевские чтения-2 Тезисы докладов научной конференции. 26-27 октября 1999 г. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://centant.spbu.ru/centrum/publik/confcent/1999-10/vlasova.htm>
12. Зленко Г. Тайна Джузеппе Гарибальди // Зеркало недели. Украина. – 1996. - №4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.zn.ua/SOCIETY/tayna_dzhuzeppe_garibaldi.html
13. Шушара Т. В. Развитие женского образования на территории Керчь-Еникальского градоначальства ХІХ – начале ХХ веков [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2005_8_2/doc_pdf/shyshara.pdf
14. ДАСО. – Ф.1166. – Оп.1. – Од.зб.154. – 31 арк.
15. ДАСО. – Ф.1166. – Оп.1. – Од.зб.322. – 4 арк.
16. ДАСО. – Ф.1166. – Оп.1. – Од.зб.369. – 70 арк.
17. Андрейко Е.В. А.С. Пушкин в Симферополе / Е. В. Андрейко // Культура народов Причерноморья. – 1998. – № 3. – С. 76 – 82.
18. ДАСО. – Ф.1166. – Оп.1. – Од.зб.343. – 16 арк.
19. ДАСО. – Ф.365. – Оп.1. – Од.зб.861. – 70 арк.
20. Баковецька О.О. Римо-католицька церква в Криму (ХІХ ст.) / О.О. Баковецька // Наукові записки. Серія “Історичне релігієзнавство”. – Острог, 2013. – Випуск 8. – С.11 – 18.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Баковецька Ольга Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України інституту історії та права Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

Наукові інтереси: історія римо-католицької церкви в Україні у XIX століття.

УДК:94:33.021.8(477)«1985/1991»

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ НА ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ПЕРЕБУДОВИ (1985 – 1991 РР.)

Юлія БАРДАШЕВСЬКА (Переяслав-Хмельницький)

У статті розглянутий вплив соціально-економічних реформ періоду Перебудови на повсякденне життя населення Української РСР. Проаналізовані причини їхнього проведення та ефективність здійснених нововведень щодо підвищення рівня життя радянських громадян УРСР.

Ключові слова: соціально-економічні реформи, державне приймання, нетрудові доходи, антиалкогольна кампанія, індивідуальна трудова діяльність, кооперативи, господарський розрахунок, споживчий ринок, дефіцит, спекуляція, грошові доходи, грошова маса.

В статті рассмотрено влияние социально-экономических реформ периода перестройки на повседневную жизнь населения Украинской ССР. Проанализированы причины их проведения и эффективность осуществляемых нововведений относительно повышения уровня жизни советских граждан УССР.

Ключевые слова: социально-экономические реформы, государственная приемка, нетрудовые доходы, антиалкогольная кампания, индивидуальная трудовая деятельность, кооперативы, хозяйственный расчет, потребительский рынок, дефицит, спекуляция, денежные доходы, денежная масса.

This paper examined the impact of socio-economic reforms period of adjustment to the daily lives of the population of the Ukrainian SSR. The reasons for their conduct and investigated the efficiency of innovation with respect to improving the life of Soviet citizens of the USSR.

Keywords: socio-economic reforms, public acceptance, unearned income, anti-alcohol campaign, self-employment, cooperatives, accounting, consumer market, scarcity, speculation, money income money supply.

Повсякденне життя населення є дзеркалом економічного розвитку країни в цілому та її домінуючих напрямків у соціально-економічній політиці. Перебудова стала не випадковим, а закономірним процесом. Вона була наслідком вчорашнього дня.

Серед причин здійснення реформ у період Перебудови були симптоми системної кризи, що виявлялися в економіці СРСР протягом не одного року. Зокрема, за дев'яту, десятую й одинадцяту п'ятирічки темпи приросту національного доходу зменшилися більш ніж удвічі, а на рубежі 1970 – 80-х рр. темпи економічного зростання впали до рівня, який фактично означав настання економічної стагнації [14, с. 18; 9, с. 37].

Зрозуміло, що система управління народним господарством, що склалася в Радянському Союзі в 1930-х рр. і ґрунтувалася на жорсткому централізмі, детальному регламентуванні роботи, директивних адресних завданнях та бюджетних асигнуваннях, давно себе перестала виправдовувати. Крім того, така модель управління з роками все гостріше суперечила умовам і потребам економічного розвитку.

Прийшовши до влади та зрозумівши всю проблемність ситуації в країні, пов'язану із стагнацією економіки, Михайло Сергійович Горбачов усвідомлював, що без революційних перетворень не можливо подолати спад економіки та підняти життєвий рівень радянських громадян.

Основні завдання даної статті полягають у дослідженні впливу соціально-економічних реформ періоду Перебудови на повсякденне життя міського населення України, усебічній оцінці результативності реформ та встановленні різниці між очікуваними й реальними результатами, виявленні та аналізі причин краху реформ.

До сьогодні дослідниками незалежної України вплив соціально-економічних реформ періоду Перебудови на повсякденне життя населення розглядався не в комплексі й лише розкривав наслідки окремих елементів здійснених нововведень. Зокрема, до таких до таких науковців належать Л.В. Ковпак, Я.І. Дзісяк, С.В. Набока та ін. [7; 4; 10]. У радянський період